

Μακεδονικά

Τόμ. 23, Αρ. 1 (1983)

Μια ιδιότυπη κατηγορία επιθέτων σε περιοχές της Μακεδονίας

Ευανθία Δούγα-Παπαδοπούλου

doi: [10.12681/makedonika.342](https://doi.org/10.12681/makedonika.342)

Copyright © 2014, Ευανθία Δούγα-Παπαδοπούλου

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Δούγα-Παπαδοπούλου Ε. (1983). Μια ιδιότυπη κατηγορία επιθέτων σε περιοχές της Μακεδονίας. *Μακεδονικά*, 23(1), 293–304. <https://doi.org/10.12681/makedonika.342>

ΜΙΑ ΙΔΙΟΤΥΠΗ ΚΑΤΗΓΟΡΙΑ ΕΠΙΘΕΤΩΝ ΣΕ ΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Στό Βελβεντό Κοζάνης υπάρχει μιὰ κατηγορία ἀρσενικῶν ἐπιθέτων καὶ οὐσιαστικοποιημένων ἐπιθέτων μὲ τὴν ἰδιότυπη κατάληξη *-ιάις*, ὅπως *ἀλ'φιάις*, *ἀρκοινιάις*, *πονταμιάις*, *ἀργοινιάις* κ.λ. Ἡ κατάληξη αὐτὴ δὲν ὑπάρχει στὴν κοινὴ νεοελληνικὴ, ἀλλὰ καὶ στὸ ἰδίωμα τοῦ Βελβεντοῦ δὲν ἔχει πολὺ μεγάλη ἔκταση.

Οἱ μέχρι τώρα πληροφορίες μας γιὰ τὴν ὑπαρξὴ αὐτῶν τῶν ὀνομάτων προέρχονταν ἀπὸ τὴ γνωστὴ ἐργασία τοῦ Ε. Μπουντῶνα γιὰ τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Βελβεντοῦ καὶ τῶν περιχώρων του¹. Ἐκεῖ ὁ συγγραφέας, στὸ κεφάλαιο ποῦ διαπραγματεύεται τὴ συνίζηση, στὸ φωνητικὸ δηλ. μέρος, μαζί μὲ ἄλλα οὐσιαστικά, ἐπίθετα, ρήματα κ.λ., μὲ τὰ ὁποῖα καθορίζει τὸ εἶδος τῆς συνίζησης στὸ ἰδίωμα τοῦ Βελβεντοῦ, παραθέτει καὶ τὰ ὀνόματα *ἀργουριάις*, *γραφτιάις*, *σκαφτιάις*, *ξιστιριάις*, *πονταμιάις* καὶ *γαμιάις*, χωρὶς νὰ ἐξηγεῖ τὴν προέλευσὴ τους². Στὸ κεφάλαιο ὅμως ποῦ ἐξετάζει τὴν κλίση τῶν οὐσιαστικῶν, μαζί μὲ διάφορα ἄλλα ἀνισοσύλλαβα ὀνόματα ποῦ παραθέτει στὸν πληθυντικὸ, συμπεριλαμβάνει καὶ τὰ ὀνόματα *πονταμιάιδις*, *ἀργουριάιδις*, *γουμαριάιδις*, *γραφτιάιδις* καὶ *ξιστιριάιδις* καὶ κάνει προσπάθεια νὰ ἐξηγήσει τὴν προέλευσὴ τους³. Τέλος, στὸ γλωσσάριό του παραθέτει τὰ ὀνόματα *ἀρκοινιάις*⁴, *ξιστιριάις*⁵ καὶ *τσιπριάις*⁶ μὲ τὰ ἐρμηνευμάτα τους.

Ἡ σύντομη αὐτὴ παράθεση τοῦ ὕλικου ἀπὸ τὴν ἐργασία τοῦ Μπουντῶνα ἦταν ἀπαραίτητη γιὰ νὰ ἔχουμε τὴ συνοπτικὴ εἰκόνα τῶν ὀνομάτων ποῦ μᾶς ἐνδιαφέρουν ἀπὸ τὸ Βελβεντό, ὅπως μᾶς τὴ δίνει ὁ συγγραφέας. Παρόλο ὅμως ποῦ ἡ συμβολὴ του εἶναι πολύτιμη, ἐπειδὴ τὰ παρουσιάζει γιὰ πρώτη φορὰ καὶ τὰ ἐπισημαίνει σὰν ἰδιαίτερη κατηγορία, μὲ προσπάθεια μάλιστα νὰ ἐρμηνεύσει τὴν προέλευσὴ τους, ἐντούτοις δὲν μπορούμε νὰ μὴν ἐπισημάνουμε ὀρισμένες παραλείψεις στὴν παρουσιάσῃ τους. Σ' αὐτὲς μπορούμε

1. Βλ. Ε. Μπουντῶνα, Μελέτη περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Βελβεντοῦ καὶ τῶν περιχώρων αὐτοῦ, Ἄρχεια τῆς Νεωτέρας Ἑλληνικῆς Γλώσσης, τ. Α, Ἀθῆνα 1982.

2. Βλ. Μπουντῶνα, ὁ.π., 33 (ἡ γραφὴ τοῦ Μπουντῶνα).

3. Βλ. Μπουντῶνα, ὁ.π., 42.

4. Βλ. Μπουντῶνα, ὁ.π., 75 στὸ λῆμμα *ἀρκοινιά*.

5. Μπουντῶνα, ὁ.π., 97 στὸ ἀντίστοιχο λῆμμα.

6. Μπουντῶνα, ὁ.π., 107 στὸ λῆμμα *τσιπρον*.

π.χ. να καταλογίσουμε το ότι παραθέτει μόνο έναν περιορισμένο αριθμό επιθέτων, ενώ υπάρχουν περισσότερα στο ιδίωμα, όπως θα δούμε παρακάτω, το ότι δέ δίνει όλα τα ερμηνεύματα των ονομάτων που παραθέτει, ώστε να έχουμε μια πλήρη εικόνα των σημασιολογικών τους αποχρώσεων, το ότι δέν καθορίζει τη λειτουργικότητά τους, αν χρησιμοποιούνται δηλ. ως επίθετα ή οδσιαστικά κ.λ.

Για να έχουμε μια πληρέστερη εικόνα της έκτασης του φαινομένου αυτού από το Βελβεντό, παραθέτουμε από την προσωπική μας συλλογή και τα εξής ονόματα που μέχρι σήμερα εδχρηστούν άκόμα στο ιδίωμα: *άλ'φιδίς*, *γαλατιάς*, *δουματιάς*, *κλανιάς*, *κονκατιάς*, *κουλουνκ'θιάς*, *κουμματιάς*, *κονραδιάς*, *λασπιάς*, *ξ'λαγονοιάς*, *ουρδιάς*, *ουρλιάς*, *χιτιάς*, *πιτιάς*, *τραχαριάς*, *τσιγαριάς* και *τιριάς*. Επίσης και το επώνυμο *Τριβιάς*.

Με την προσθήκη αυτή έχουμε περίπου όλόκληρο τόν κατάλογο των επιθέτων αυτών από το Βελβεντό που μέχρι τελευταία άποτελοϋσε, άπ' όσο ξέραμε, και τó μόνο τόπο τής ύπαρξής τους. Όμως τά γεωγραφικά όρια μπορούν να διευρυνθούν τουλάχιστο μέχρι τήν Κοζάνη, τή Βέροια και τήν περιοχή τής Πιερίας, σύμφωνα με νεότερα στοιχεία που έχουμε από τις περιοχές αυτές. Συγκεκριμένα, κατά τή διάρκεια γλωσσοσυλλεκτικής άποστολής μας στην Πιερία, άκούσαμε στο χωριό Ρητινή τά όνόματα *κουμματιάς*, *γαλονιάς* και *άγγοριάς*, στο Λιτόχωρο τó *κουλουνκ'θιάς*, ενώ στόν Κολινδρό τó παρατσούκλι *στραβιάς*¹. Δέ μās δόθηκε δυστυχώς ή ευκαιρία να έξακριβώσουμε τή λειτουργικότητα και τήν έκτασή τους εκεί, έξαιτίας τού περιορισμένου χρόνου, αλλά πιστεύουμε στο μέλλον να έχουμε πληρέστερη εικόνα με τή συνέχιση τής έρευνας στην περιοχή.

Τελευταία για τήν Κοζάνη έχουμε μιá ενδιαφέρουσα πληροφορία για ύπαρξη τέτοιων ονομάτων από τó Μ. Καλινδέρη στο βιβλίο του για τή Βλάστη². Έκει ό συγγραφέας έπισημαίνει τά επίθετα αυτά και τά παραθέτει μαζί σάν ιδιαίτερη κατηγορία. Ατά είναι τά: *κλανιάς*, *σκουρδιάς*, *χλαπατιάς*, *πιριστιριάς*, *σκαφτιάς* και *άλοιφιιάς*³. Από τήν Κοζάνη επίσης μπορούμε να προσθέσουμε και τά επίθετα *ξικλαστιάς*, *σαλιπιάς* και *χοραριάς*⁴. Επίσης σέ γλωσσάριο τής Βέροιας συναντούμε τά όνόματα *άροκονιάς* και *κουμματιάς*⁵.

1. Η άποστολή αυτή σέ χωριά τής όρεινής Πιερίας πραγματοποιήθηκε από τó γλωσσολογικό τμήμα τής Έταιρείας Μακεδονικών Σπουδών τόν Αύγουστο τού 1982.

2. Βλ. Μ. Κ α λ ι ν δ έ ρ η, 'Ο βίος τής Κοινότητας Βλάστης επί τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1982.

3. Βλ. Κ α λ ι ν δ έ ρ η, ό.π., 383-384. Η γραφή είναι τού συγγραφέα.

4. Η πληροφορία από τήν Κοζάνιτισσα κ. Α. Εύαγγελίδου.

5. Βλ. Σ. Χ. Σ β α ρ ν ό π ο υ λ ο υ, Γλωσσάριο τής Βέροιας (Βαρταλαμίδα), Βέροια 1973, στα λήμματα *άροκονάρος* και *κουμματιάς*. Η γραφή είναι επίσης τού συγγραφέα.

Ἔτσι, ἀπὸ τὰ μέχρι τώρα δεδομένα, μποροῦμε νὰ ἐντοπίσουμε τὰ γεωγραφικὰ ὄρια τοῦ φαινομένου στὸ Βελβενδό, τὴν Κοζάνη, τὴ Βέροια καὶ σ' ἓνα τμῆμα τῆς Πιερίας, χωρὶς ν' ἀποκλείεται νὰ ὑπάρχει καὶ σ' ἄλλες περιοχές τῆς Μακεδονίας καὶ τοῦ βορειοελλαδικοῦ χώρου ποὺ δὲν ἔχουν ἀκόμη ἐρευνηθεῖ.

Εἶναι περίεργο τὸ γεγονός ὅτι ὁ Α. Παπαδόπουλος στὴ Γραμματικὴ του¹ δὲ συμπεριέλαβε τὰ ὀνόματα αὐτά, παρόλο ποὺ χρησιμοποίησε τὸ ὕλικὸ ἀπὸ τὴν ἐργασία τοῦ Μπουντώνα. Ἄλλὰ καὶ τὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ δὲν τὰ κατέγραψε, παρόλο ποὺ εἶχε τὴ δυνατότητα νὰ συμπεριλάβει, μέχρι ἐκεῖ ποὺ ἔχει προχωρήσει, τὰ ὀνόματα *ἀγγουριάς* καὶ *γαμιάς* ἀπὸ τὸ ὄλικὸ τῆς ἐργασίας τοῦ Μπουντώνα. Τὸ *ἀρκοινιάς* δὲν τὸ κατέγραψε ξεχωριστὰ σὰν λῆμμα αὐτοδύναμο, ἀλλὰ τὸ συμπεριέλαβε στὸ λῆμμα *ἀρκοινιάρας*². Ἴσως ἢ παράλειψη αὐτὴ νὰ ἔχει σχέση μετὰ τὴν ἐρμηνεία τοῦ φαινομένου τῶν ἐπιθέτων αὐτῶν ποὺ φαίνεται διι δέχεται τὸ Ἱστορικὸ Λεξικὸ, ὅπως θὰ δοῦμε παρακάτω.

Τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ ὀνόματα ποὺ ἀναφέραμε χρησιμοποιοῦνται ὡς ἐπίθετα, ὅπως ὄλ' αὐτοὶ *εἶναι τσιγαριάδεις* καὶ μερικά, κυρίως ἐπαγγελματικά, σὰν οὐσιαστικοποιημένα ἐπίθετα, ὅπως *εἶχιν ρθεῖ ἕνας γαλονῆας ἀπ' ἂν Γατιρῖ³ κὶ μὲ φώναξαν σ' μβλατεία³*.

Συναντοῦνται, ὅπως ἀναφέραμε πῶς πάνω, μόνο στὸ ἀρσενικὸ γένος, πράγμα φυσικὸ γιὰ ὀρισμένα τουλάχιστο ποὺ δὲ θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν τὴν ἴδια ιδιότητα στὸ ἀντίστοιχό τους θηλυκὸ ἢ οὐδέτερο, ὅπως *κονκατιάς*, *γαλονῆας* κ.λ., ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ ὑπόλοιπα, ποὺ ἢ ἐννοιά τους θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρχει καὶ σ' ἄλλα δυὸ γένη, τὸ ἴδιωμα δὲν κατάφερε νὰ δημιουργήσει ξεχωριστὲς καταλήξεις. Ὅσο γιὰ τὴ σημασιολογικὴ τους λειτουργία, θὰ μπορούσαμε γενικὰ νὰ τὰ κατατάξουμε σὲ τρεῖς κατηγορίες: α) σ' ἐκεῖνα ποὺ δείχνουν μιὰ ιδιότητα, κακὴ συνήθως, ὅπως *λασπιάς*, *κλαῖας*, κ.λ., β) σ' ἐκεῖνα ποὺ δείχνουν ἀγάπη σὲ κάτι, συνήθως τροφῆ, ὅπως *πιτιάς*, *γαλατιάς*, *τσιγαριάς* κ.λ., καὶ γ) σ' ἐκεῖνα ποὺ ἐκφράζουν μιὰ ἐπαγγελματικὴ σχέση τοῦ κατόχου τους, ὅπως *γαλονῆας*, *σκαφτιάς* κ.λ.

Ἡ παράθεση τῶν ἐρμηνευμάτων ποὺ ἀναφέρονται στὰ ὀνόματα αὐτά θὰ δώσει καλύτερα τὴν εἰκόνα τῶν σημασιολογικῶν ἀποχρώσεων μετὰ τὶς κυριολεκτικὲς καὶ μεταφορικὲς τους σημασίες: ὄλ' *φιάς*, αὐτὸς ποὺ δωροδοκεῖ τοὺς ἄλλους γιὰ νὰ πετύχει ὀφέλη γιὰ τὸν ἑαυτὸ του (βλ. τὰ ρήματα τῆς κοι-

1. Βλ. Α. Α. Παπαδόπουλο, Γραμματικὴ τῶν βορείων ἰδιωμάτων τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης, Ἀθῆναι 1926.

2. Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς νέας ἑλληνικῆς τῆς τε κοινῆς ὀμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων, τ. 3, στὸ λῆμμα *ἀρκοινιάς*.

3. Οἱ ἰδιωματικὲς φράσεις ἀπὸ προσωπικὴ μου συλλογῆ.

νῆς *ἀλείφω*, *λαδώνω* με τὴ μεταφορική τους σημασία· βλ. ἀκόμη τὶς λέξεις *ἀλοιφή*¹, *χρονσαλοιφή*², καὶ τὸ ρῆμα *ἀξυγκεύου*³ με τὶς ἴδιες σημασίες)· *ἀγγουριάς*, ὁ μονοκόμματος, ὁ χοντροκομμένος (βλ. τὸ οὐσιαστικὸ *ἀγγούρι* με τὴ μεταφορική του ἔννοια στὴν κοινή)· *ἀρκοιδιάς*, 1) ὁ ἀσουλούπωτος, ὁ χοντροκομμένος, 2) ὁ ἰδιοκτῆτης ἀρκούδας, ὁ ἀρκουδῶφυτος· *γαλατιάς* αὐτὸς ποὺ *ἀγαπᾷ* πολὺ τὸ *γάλα*· *γαλονῶνιάς*, ὁ γαλονῶνας (με περιφρονητικὴ σημασία)· *γαμῶνιάς*, ὁ γυναικάς, ὁ ἔκφυλος· *γομαριῶνιάς*, ὁ ἀναίσθητος, ὁ χοντρόπετσος, ὁ ξανέντροπος (ἴδια σημασία ἔχει ἢ λέξι *γομάρι* στὴν κοινή με τὴ μεταφορική της σημασία)· *δομματιάς*, ὁ φαγάς· *κλαῶνιάς*, ὁ δειλός· *κονκατιάς*, ὁ γυναικάς (*κόκατος* ὁ, ὁ κόκορας, ὁ πετεινὸς στὸ ἰδίωμα)· *κονλουκῶνιάς*, 1) μεταφορικά ὁ χοντροκέφαλος, ὁ κολοκῦθος, ὁ ἀνόητος, 2) εἶδος σταφυλίου στὸ *Λιτόχωρο*· *κουμματιάς*, αὐτὸς ποὺ τρώει σὲ ξένα τραπέζια· *κουραδιάς*, ὁ χοντροκομμένος, ὁ ξεδιάντροπος, ὁ ἄξεστος· *λασπιῶνιάς*, ὁ λασπωμένος, ὁ γεμάτος λάσπες (ἐπίθετο ποὺ χρησιμοποιοῦν οἱ κάτοικοι τοῦ Βελβεντοῦ γιὰ τοὺς Κοζάνιτες)· *ξικλαστιῶνιάς*, αὐτὸς ποὺ με τὰ ἄστεια του κάνει τοὺς ἄλλους νὰ ξεκαρδίζονται στὰ γέλια (*ξικλάζομαι* ρ., ξεκαρδίζομαι στὰ γέλια)⁴· *ξῆλαγγουριάς*, ἐπιτατικὸ τοῦ *ἀγγουριάς* (βλ. τὸ οὐσιαστικὸ *ξυλάγγουρο* τῆς κοινῆς με τὴ μεταφορική του σημασία)· *οὐροδιάς*, ὁ κόλακας, ὁ γλείφτης (*οὐρδα* ἢ, εἶδος μαλακίᾶς μυζήθρας στὸ ἰδίωμα)· *οὐρλιάς*, 1) ὁ φονακλάς, 2) τοπωνύμιο τοῦ Ἀλιάκμονα με ὄρμητικὴ ροὴ τῶν νερῶν· *περιστιῶνιάς*, 1) αὐτὸς ποὺ ἀσχολεῖται με τὰ περιστέρια ἢ ἀγαπᾷ τὰ περιστέρια, 2) ὁ ἐπαγγελματίας περιστερᾶς· *πιτιῶνιάς*, αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ τὶς πίτες· *πονταμιῶνιάς*, αὐτὸς ποὺ ἔχει τὰ κτήματα καὶ τὰ κοπάδια του κοντὰ στὸ ποτάμι· *σαλιπιῶνιάς*, ὁ πλανώδιος πωλητὴς σαλεπιῶν, ὁ σαλεπιτζής⁵· *σκαφτιῶνιάς*, ὁ σκαφτιῶν, ὁ ἐργάτης τῆς γῆς· *σκουροδιῶνιάς*, αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ τὸ σκόρδο καὶ ποὺ μυρίζει σκόρδο· *στραβιῶνιάς*, παρατσούκλι γιὰ ἄνθρωπο ποὺ κάνει ὄλες τὶς δουλειές με τὸ ἀριστερὸ χέρι, ὁ ἀριστερόχειρας· *Τριβιάς*, ἐπώνυμο ποὺ δὲ διασώζει τὴν ἀρχικὴ του σημασία⁶· *τσιγαριῶνιάς*, αὐτὸς ποὺ ἀγαπᾷ νὰ καπνίζει· *τσιπριῶνιάς* (τὸ κρασί ποὺ γίνεται ἀπὸ τὰ

1. Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικόν, στὸ λῆμμα *ἀλοιφή*.

2. Βλ. Γ. Χατζιδάκι, Γλωσσικαὶ παρατηρήσεις, «Ἀθηνᾶ» ΚΘ' (Ἀθῆναι 1977) 199.

3. Βλ. Χατζιδάκι, ὁ.π., 188.

4. Τὸ ἐπίθετο εἶναι ἀπὸ τὴν Κοζάνη, σύμφωνα με πληροφορία τῆς κ. Α. Εὐαγγελίδου.

5. Τὸ ἐπίθετο εἶναι ἀπὸ τὴν Κοζάνη, σύμφωνα με πληροφορία τῆς κ. Β. Τσομπάνου.

6. Βλ. Μ. Φιλήντα, Γλωσσογνωσία καὶ γλωσσολογία ἑλληνική, τ. 3, Ἀθῆναι 1924, 155, καὶ Δ. Ε. Τομπάζη, Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Ὀύσου (διατριβὴ ἐπὶ διδακτορίῳ), Θεσσαλονίκη 1967, 16 καὶ 77 στὸ λῆμμα *τρουβιάς*. Ἐπίσης Γ. Χατζιδάκι, Ἔκθεσις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ, «Ἀθηνᾶ» ΚΕ' (Ἀθῆναι 1913) 285.

στέμφυλα, τὰ τσίπ'ρα' χλάπατιάς, ὁ λαίμαργος, ὁ φαγᾶς (χλάπατῶ ρ., τρώ-
γω γρήγορα και λαίμαργα, καταβροχθίζω στοῦ ιδιώμα)' χορσαφιάς, ὁ κατώ-
τερος κοινωνικά, ὁ ἄξεστος, ὁ χοντροκομμένος¹. χιτιάς, ὁ χτικιάρης,
ὁ ἄρρωστιαρής (βλ. χιτιῶ τό, ἡ φυματίωση).

Γιὰ τὴν ἔρμηνεια τῆς προέλευσης τῆς κατάληξης αὐτῆς ὑπάρχουν δυὸ
ἀπόψεις: Ἡ πρώτη εἶναι τοῦ Μπουντώνα και ἡ δεύτερη αὐτὴ ποὺ φαίνεται
ὅτι υἱοθετεῖ τὸ Ἱστορικὸ Λεξικό.

Ὁ Μπουντώνας ἀποδίδει τὴν κατάληξη *-ιάς* σὲ συμφυρμὸ καταλή-
ξεων ἀνάμεσα στοὺς τύπους *ἀγκουρέας* > *-ιάς* τοῦ ἐνικοῦ και *ἀγουρέηδες*
τοῦ πληθυντικοῦ, δηλ. δέχεται ὅτι *ἀγουριάς* + *ἀγουρέηδες* > *ἀγουριάς*².
Τὸν τύπο τοῦ πληθυντικοῦ *ἀγουρέηδες* τὸν συμπεραίνει ἀπὸ ἓναν τύπο *βασι-
λέηδες* τῆς Αἰγίνας³.

Τὸ Ἱστορικὸ Λεξικό, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἔρμηνεια ποὺ δίνει στὸν
τύπο *ἀγκουδιάς*⁴, δέχεται ὅτι ἡ κατάληξη *-ιάς* εἶναι ἐξέλιξη τῆς κατάλη-
ξης *-ιάρις*, μετὰ ἀπὸ ἀνομοιωτικὴ ἀποβολὴ τοῦ *ρ* τῆς κατάληξης σὲ δνόμα-
τα ποὺ ἔχουν ἐπίσης στοῦ θέμα τους *ρ*, ὅπως *ἀγκουδιάρις* > *ἀγκουδιάς*. Δέχε-
ται δηλ. τὴ διαδικασία *ρ + ρ* > *ρ + Ø*, ὅπως δείχνει και ἡ ἀναγωγὴ τοῦ τύπου
ἀγκουδιάς στοῦ λῆμμα *ἀγκουδιάρις*⁵.

Ἐξετάζοντας χωριστὰ τὶς δυὸ ἀπόψεις ἔχουμε νὰ παρατηρήσουμε τὰ
ἑξῆς: Ἡ ἔρμηνεια ποὺ δίνει ὁ Μπουντώνας νομίζουμε ὅτι παρουσιάζει μιὰ
ἀδυναμία στοῦ συλλογισμοῦ τῆς, ἐπειδὴ δέχεται ὅτι ὁ τύπος *βασιλέηδες* τῆς
Αἰγίνας, ποὺ ὁπωσδήποτε προϋποθέτει ἓναν ἐπίσης ἀσυνίζητο ἐνικὸ τύπο
βασιλέας, κανονικὸ γιὰ τὴν περιοχὴ αὐτὴ ποὺ ἔχει ἀσυνίζητους τύπους⁶,
ἢ και *βασιλές*, εἶχε τὴ δύναμη νὰ ἐπιδράσει σὲ μακεδονικὰ ιδιώματα, ὅπου
ἡ συνίζηση ἔχει ἰσχύ νόμου⁷, και νὰ δημιουργήσει ἀπὸ συμφυρμὸ ἓναν και-
νούργιο τύπο. Στὴ Μακεδονία και γενικὰ στὰ βόρεια ιδιώματα ὅπου, ὅπως
εἶπαμε, ἡ συνίζηση εἶναι φαινόμενο καθολικὸ, ἔχουμε τοὺς τύπους *βασιλιάς-
βασιλιάδες*⁸ και τὴν ἴδια ἀντιστοιχία σ' ὅλα τὰ παρόμοια δνόματα σὲ *-ιάς*,

1. Τὸ ἐπίθετο ἐπίσης ἀπὸ τὴν Κοζάνη, σύμφωνα μὲ πληροφορία τῆς κ. Β. Τσομπά-
νου.

2. Βλ. Μπουντώνας, ὁ.π., 42.

3. Βλ. Albert Thumb, Ἡ ἐν Αἰγίνῃ διάλεκτος, «Ἀθηνᾶ» Γ' (Ἀθῆναι 1891) 105.

4. Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικόν, τ. 3, στοῦ λῆμμα *ἀγκουδιάρις*.

5. Ἱστορικὸν Λεξικόν, ὁ.π.

6. Βλ. Γ. Χατζιδάκι, Περὶ τῆς συνίζησεως ἐν τῇ νεωτέρα ἑλληνικῇ, Μεσαιωνι-
κὰ και Νέα Ἑλληνικά (ΜΝΕ), τ. Α', 335.

7. Βλ. Χατζιδάκι, ὁ.π., 335.

8. Ὁ τύπος *βασ'λές* ποὺ συναντῆται σὲ μερικὰ βόρεια ιδιώματα τῆς Θράκης, Λέσβου,
Ἰμβρου κ.λ. (βλ. Παπαδόπουλου, Γραμματικὴ τῶν βορείων ιδιωμάτων, 20, και Ἱ-
στορικὸν Λεξικόν, τ. 3, 472 στοῦ λῆμμα *βασιλέας*) και ποὺ οἱ διαφορὲς ἀπόψεις γιὰ τὴν ἔρ-

είτε προέρχονται από αρχαία σέ -εύς>-έας>-ιάς και *ίας>-ιάς*¹, όπως *φονιάς> φονιάς- φονιάδης, βαφιάς>βαφιάδης*, είτε από νεότερα που δημιουργήθηκαν πάνω στα πρότυπα των προηγούμενων, όπως *ἀνγοριάς>ἀνγοριάδης* κ.λ. Έτσι ο τύπος *βασιλέηδες*, που δε μαρτυρείται στο βορειοελλαδικό χώρο και δεν ανταποκρίνεται στα βορειοελλαδικά γλωσσικά πρότυπα, θα ήταν δύσκολο να συντελέσει στη δημιουργία ενός άλλου τύπου.

Η δεύτερη έρμηνεία που δίνουν οι συντάκτες του Ιστορικού Λεξικού, ότι δηλ. η κατάληξη -ιάς είναι εξέλιξη της -ιάρις με άνομοιωτική άποβολή του ρ της κατάληξης, παρουσιάζει επίσης τις εξής αδυναμίες:

α) Στο ίδιομα του Βελβεντού ή επιθετική κατάληξη -ιάρης>ιάρ'ς δεν υπάρχει σήμερα. Στη θέση της χρησιμοποιείται πάντα η κατάληξη -ιάρας χωρίς μεγεθυντική σημασία, όπως *πρασινιάρας>πρασ'νάρας, σαλιάρας, βρονμιάρας>βρονμιάρας, φουβισιάρας>φουβισ'άρας* κ.λ.

Το Ιστορικό Λεξικό που στηρίχθηκε, όπως φαίνεται, μόνο στο λήμμα *ἀρκουδιάς*, επειδή δεν ήξερε την ύπαρξη της κατάληξης -ιάρας, δικαιολογημένα δέχεται την παραπάνω έρμηνεία. Ο Μπουντώνας δεν κατέγραψε την κατάληξη -ιάρας στο σχετικό κεφάλαιο όπου καταχωρεί τις άλλες επιθετικές καταλήξεις του ιδιώματος, κι αυτό ίσως οφείλεται στο γεγονός ότι δεν το θεώρησε απαραίτητο, αφού σημείωσε την κατάληξη -ιάρης>ιάρ'ς από την οποία προέρχεται. Την κατάληξη αυτή (-ιάρ'ς), με την οποία παραθέτει τα επίθετα *φωριάρας, κασιδιάρας και κιτρινιάρας*², είναι πιθανό να την κατέγραψε από χωριά της περιοχής Βελβεντού, όπως έχει κάνει και μ' άλλες λέξεις, αλλά δεν αποκλείεται και το ένδεχόμενο να ήταν ακόμα στην εποχή του συγγραφέα ζωντανή ή χρήση της σ' όρισμένα τουλάχιστο επίθετα, πριν επικρατήσει σταθερά η νεότερη κατάληξη -ιάρας.

β) Αν πάλι δεχθούμε ότι στα ιδιώματα που λειτουργεί η κατάληξη -ιάρης>ιάρ'ς, παράλληλα με την -ιάς, όπως στη Ρητίνη, Λιτόχωρο και Κορινθό, κι ακόμα στο Βελβεντό και Κοζάνη παλιότερα, πριν δηλ. αντικατασταθεί ή επιθετική κατάληξη -ιάρης με την -ιάρας, έγινε πράγματι άνομοιωτική άποβολή του ρ της κατάληξης εξαιτίας άλλου θεματικού ρ ή λ, πάλι θα ήταν δύσκολο να εξηγήσουμε με τον τρόπο αυτόν την ύπαρξη και των

μηνεία του είναι συγκεντρωμένες στην πραγματεία του Σ. Γ. Κασσωμένου, 'Η λέξις φρέαρ εις την μεταγενεστέραν και νέαν έλληνικήν, «Λεξικογραφικών Δελτίων», έτος πρώτον, Αθήναι 1939, 51-61, δε νομίζω ότι αλλάζει τα δεδομένα, την εικόνα δηλ. των ονομάτων σέ -έας και -ίας>-ιάς για τη Μακεδονία, όπως τουλάχιστο φαίνεται κι από την προφορική παράδοση, αλλά κι από το δημοσιευμένο μέχρι τώρα διαλεκτικό γλωσσικό ύλικό από περιοχές της Μακεδονίας.

1. Βλ. Χατζιδάκι, δ.π., Β', 271-273.

2. Βλ. Μπουντώνας, δ.π., 61. 'Η γραφή του Μπουντώνα.

άλλων ονομάτων σε *-ιάς* που δεν έχουν στο θέμα τους ύγρο, όπως *κουμματιάς*, *πουταμιάς*, *κουκατιάς* κ.λ.

Ἄλλά, κι ἂν ἀκόμα δεχτοῦμε σ' αὐτὰ τὰ τελευταῖα μιὰ ἀναλογικὴ ἐπέκταση ἀπὸ τὰ προηγούμενα που ἔχουν ὑγρὸ στὸ θέμα τους, τότε θὰ ἔπρεπε ἢ ἀνομοιοτικὴ ἀποβολὴ νὰ καλύψει πρῶτα αὐτὰ καὶ μετὰ νὰ προχωρήσει καὶ στὰ ἄλλα. Ἀντὶ ὅμως γι' αὐτό, τὰ ἰδιώματα τοῦ Βελβεντοῦ καὶ τῆς Κοζάνης, ἀπ' ὅπου καὶ προέρχονται τὰ περισσότερα ἐπίθετα σε *-ιάς*, ἔτρεψαν μὲ ἀπόλυτη συνέπεια, τόσο τὸ πρῶτο ὅσο καὶ τὸ δεύτερο¹, τὴν ἐπιθετικὴ κατάληξη *-ιάρης* σὲ *-ιάρας*. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά βλέπουμε ὅτι σ' ἄλλα β-ρειοελλαδικὰ ἰδιώματα που ἢ κατάληξη *-ιάρης*>*-ιάρ*'ς λειτουργεῖ κανονικά, δὲν ἔχουμε τὴν κατάληξη *-ιάς*, παρόλο που ἢ παρουσία ὑγροῦ στὸ θέμα θὰ δικαιολογοῦσε κι ἐκεῖ μιὰ τέτοια τροπὴ, ὅπως π.χ. στὰ ἐπίθετα *πρασ'νάρ*'ς², *φουρζάρ*'ς³, *γ'λιάρ*'ς⁴, *βουρδονκλιάρ*'ς⁵, *σπληνιάρ*'ς⁶, *χλιβουνιάρ*'ς⁷, *κουκαλιάρ*'ς⁸, *ζητ'λιάρ*'ς⁹, *τσιρλιάρ*'ς¹⁰, *βαβαλιάρ*'ς¹¹ κ.λ.

Ἄλλά, κι ἂν ἀκόμα δεχτοῦμε τὴν ἄποψη τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ καὶ ἀγνοήσουμε τοὺς παραπάνω λόγους, πάλι ὑπάρχει μιὰ σοβαρὴ δυσκολία που μᾶς ἐμποδίζει νὰ δεχθοῦμε τὴν κατάληξη *-ιάς* σὰν ἐξέλιξη τῆς *-ιάρης*, κι αὐτὴ εἶναι ἡ ἐξῆς: στὰ ἰδιώματα που ὑπάρχει ἢ κατάληξη *-ιάς*, δηλ. στὸ Βελβεντό καὶ Κοζάνη, καὶ σποραδικὰ στὴ Ρητίνη, Λιτόχωρο, Κολινδρὸ καὶ Βέροια, παρατηρεῖται στὴν ἐπιθετικὴ κατάληξη *-ιάρης* ἀποβολὴ τοῦ ἄτονου *i* τῆς κατάληξης, σύμφωνα μὲ τὸ γνωστὸ νόμο τῆς ἀποβολῆς τῶν ἄτονων *i* καὶ *u* στὰ βόρεια ἰδιώματα, δηλ. *φειρζιάρ*'ς, *ταμαχιάρ*'ς, *κανακιάρ*'ς, *διακουνιάρ*'ς κ.λ.¹² Ἐπομένως θὰ ἦταν ἀδύνατο, μετὰ τὴν ἀποβολὴ αὐτὴ τοῦ *i*, νὰ ἔχουμε σὰν ὑπόλοιπο τῆς ἀρχικῆς κατάληξης *-ιάρης*>*-ιάρ*'ς τὴν *-ιάς* καὶ

1. Ἡ πληροφορία προέρχεται ἀπὸ τὸ γλωσσολόγο κ. Βασίλειο Φόρη, κάτοχο καὶ ἐρευνητὴ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Κοζάνης.

2. Βλ. Μ. Π. Παπαϊωάννου. Τὸ γλωσσάριο τῶν Γρεβενῶν, Θεσσαλονικὴ 1976, στὸ ἴδιο λῆμμα.

3. Βλ. Παπαϊωάννου, ὁ.π., στὸ ἴδιο λῆμμα.

4. Βλ. Τομπαιδῆ, Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῆς Θάσου, στὸ ἴδιο λῆμμα.

5. Βλ. Τομπαιδῆ, ὁ.π., στὸ ἴδιο λῆμμα.

6. Βλ. Τομπαιδῆ, ὁ.π., στὸ ἴδιο λῆμμα.

7. Βλ. Ε. Α. Μπόγκα, Τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα τῆς Ἠπείρου, τ. Α', Ἰωάννινα 1964, στὸ ἴδιο λῆμμα.

8. Βλ. Καλινδέρη, ὁ.π., 383.

9. Καλινδέρη, ὁ.π.

10. Καλινδέρη, ὁ.π.

11. Βλ. Φ. Α. Τάσιου, Γλωσσάριο τοῦ Πολυγύρου, «Χρονικὰ Χαλκιδικῆς», τεύχη 37-38 (Θεσσαλονικὴ 1962-1963), στὸ ἀντίστοιχο λῆμμα.

12. Βλ. Μπουντώνα, ὁ.π., 61, γιὰ τὸ *φειρζιάρ*, Σβαρνόπουλου, ὁ.π., γιὰ τὰ *ταμαχιάρ*'ς καὶ *κανακιάρ*'ς, καὶ Καλινδέρη, ὁ.π., 354, γιὰ *διακουνιάρ*.

θὰ ἔπρεπε νὰ δεχτοῦμε δυὸ ἀπόψεις γιὰ νὰ τὴν ἐρμηνεύσουμε: ἢ ὅτι ἀποβλήθηκε πρῶτα τὸ *i* τῆς κατάληξης, ἀκολούθησε μετὰ ἡ ἀνομοιωτική ἀποβολὴ τοῦ *ρ* ἐξαιτίας ἄλλου θεματικοῦ ὕγροϋ καὶ μετὰ ἐπανήλθε πάλι τὸ *i*, ἢ ὅτι ἡ ἀνομοιωτικὴ ἀποβολὴ τοῦ *ρ* τῆς κατάληξης ἐγινε πρὶν ἀκόμα ἀρχίσει νὰ λειτουργεῖ ὁ νόμος τῆς ἀποβολῆς τῶν ἄτονων *i* καὶ *u* στὰ βόρεια ἰδιώματα. Ἄλλὰ καὶ οἱ δυὸ ὑποθέσεις εἶναι ἀδύνατες, ἡ πρώτη ἀπὸ ἄποψη φωνητικῆ, ἐπειδὴ καὶ γιὰ τὰ ἐπίθετα ποὺ ἔχουν ὕγρὸ στὸ θέμα τους θ' ἀπαιτοῦσε μιὰ πολὺπλοκὴ φωνητικὴ διαδικασίᾳ μὲ δύσκολες τροπές, κὶ ἡ δεύτερη καὶ ἀπὸ ἄποψη φωνητικῆ, ὅπως εἶδαμε πῶς πάνω, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἄποψη ἱστορικῆ, ἐφόσον τὸ φαινόμενο τῆς ἀποβολῆς τοῦ ἄτονου *i* εἶναι, ὅπως φαίνεται, παλιό¹ καὶ θὰ ἦταν δύσκολο νὰ υποθέσουμε ὅτι ἡ κατάληξη *-iás* μπορεῖ νὰ φτάσει σὲ τόσο πρόωμὴ ἐποχῇ. Μετὰ ἀπ' ὅλα αὐτὰ θὰ πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε ἄλλη ἐξήγηση τοῦ φαινομένου.

Τὸ φαινόμενο νομίζουμε ὅτι εἶναι βέβαια φωνητικὸ καὶ γιὰ νὰ τὸ κατανοήσουμε θὰ πρέπει νὰ τὸ συνδέσουμε μὲ δυὸ ἄλλες κατηγορίες ὀνομάτων ποὺ ἔπαιξαν ρόλο στὴ δημιουργία του: α) μὲ τὰ ἐπίθετα σὲ *-iás*, ὅπως *αὐτιάς*, *σκαφτιάς*, *ἀγρουτιάς*, *ἀγκουδιάς* κ.λ., ποὺ δὲν εἶναι πολὺ συνηθισμένα οὔτε στὴ νεοελληνικὴ κοινῇ οὔτε στὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα, καὶ β) μὲ τὰ ἰδιωματικά οὐδέτερα οὐσιαστικά *ρούδι*, *βόιδι*, *χάιδι*, *φλούδι* κ.λ.²

Τὰ ἐπίθετα σὲ *-iás* ποὺ προέρχονται, ὅπως καὶ τὰ ἀντίστοιχα οὐσιαστικά, ἀπὸ ἀσυναίρετους μεσαιωνικοὺς τύπους σὲ *-eas* ἢ καὶ *-ias*, ἀποτελεῖν στὴν περίπτωσή μας τὸ ἐνδιάμεσο στάδιο ἀνάμεσα στοὺς ἀσυναίρετους τύπους καὶ στὰ ἰδιωματικά ἐπίθετα σὲ *-iás* μὲ τὴν ἐξῆς διεργασία: Τὰ ἐπίθετα αὐτά, σύμφωνα μὲ τὰ ἀντίστοιχα οὐσιαστικά σὲ *-iás*, σχηματίζουν ἀνισοσύλλαβο πληθυντικὸ. Ὅπως δηλ. ἔχουμε *βασιλιάς-βασιλιάδες*, *φονιάς-φο-*

1. Βλ. Ν. Ἀνδριώτη, Περί τῆς ἀρχῆς τῶν βορείων γλωσσικῶν ἰδιωμάτων τῆς νέας Ἑλληνικῆς, «Ἐπετηρὶς Ἐταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν», Ι' (Ἀθῆναι 1933) 340 κ.ἑ. Βλ. ἐπίσης καὶ Ἀντ. Θ. Αββόρη, Τὸ πρὸν(ε)ικὸς τοῦ Ἡρώδου καὶ τὰ βόρεια νεοελληνικὰ ἰδιώματα, «Δωδώνη» 9 (Ἰωάννινα 1980) 424-425. Στὸ ἄρθρο του αὐτὸ ὁ συγγραφεὺς ἀποδίδει τὸ φαινόμενο τῆς ἀποβολῆς τοῦ ἄτονου *i* σὲ ἀρχαῖες διαλέκτους τῶν βορείων ἐλληνικῶν περιοχῶν, ὅπου ἡ ἀποβολὴ τοῦ ἄτονου *i* ἴσχυε ἐκεῖ ὡς νόμος καὶ ἀπ' ὅπου τὸ φαινόμενο μῆκε ἀργότερα στὴν ἐλληνιστικὴ κοινῇ καὶ στὴ συνέχεια στὴ μεσαιωνικὴ καὶ νέα ἑλληνικῆ.

2. Ἐνδεικτικὰ ἀναφέρω μερικὰ ὀνόματα ἀπὸ τὰ βόρεια ἰδιώματα, παρμένα εἴτε ἀπὸ διάφορα ἰδιωματικά γλωσσάρια, ὅπως π.χ. ἀπὸ τοῦ Παπαϊωάννου τὰ *βόιδ'*, *βουιδινός*, *βουιδουπαϊδ'*, τοῦ Μπουσνᾶν τοῦ *ρουιδιά*, τοῦ Καλινδέρη τοῦ *παλιόβουιδου*, τοῦ Μπόγκα τὰ *βόιδι*, *χάιδι*, *ρουιδάκ'νου*, *ρουιδουκόκ'νους*, *ρουιδόνερο* κ.λ., τοῦ Ἀχιλ. Τζαρτζάνου τὰ *παλαμόβουιδου*, *βουιδουκέρτου* κ.λ., εἴτε ἀπὸ προσωπικὲς μας συλλογὲς στὴ διάρκειά γλωσσοσυλλεκτικῶν ἀποστολῶν σὲ διάφορα μακεδονικὰ χωριά, ὅπως τὰ *ρούιδ'*, *ρούιδ'*, *χάιδ'* κ.λ.

νιάδες κ.λ., με τὸν ἴδιο τρόπο ἔχουμε καὶ ἀγγοριᾶς-ἀγγοριάδες>-ις, ἀγκουδιάς-ἀγκουδιάδες>-ις κ.λ. Ἐκριβῶς σ' αὐτὸ τὸ στάδιο μπαίνουν τὰ ἀρκετὰ διαδεδομένα ἰδιωματικά οὐδέτερα ρόιδι, χάιδι, φλούδι κ.λ. γιὰ νὰ δημιουργήσουν τὴν κατηγορία τῶν ἐπιθέτων σὲ -ιάις. Αὐτὰ, πρὶν ἀπὸ τὸ δ τῆς τελευταίας συλλαβῆς ἔχουν τὸ ἡμίφωνο ι, εἴτε ἄν κατάλοιπο ἀπὸ τὴν ἀρχαία ὑποκοριστικὴ κατάληξη <ιδιον> <ιδιν>-ιδι, ὅπως ρόιδι, βόιδι κ.λ., εἴτε ἀπὸ μεταγενέστερη ἀνάπτυξη ποὺ ὀφείλεται σ' ἄλλο φωνητικὸ φαινόμενο, ὅπως χάιδι κ.λ., εἴτε ἀκόμα κι ἀπὸ ἀναλογία πρὸς τὰ προηγούμενα, ὅπως φλούιδι, χνούιδι κ.λ.¹ Τὸ ἴδιο ἡμίφωνο, ἐκτὸς ἀπὸ λίγες ἐξαιρέσεις, συνήθως χάνεται ὅταν ἀκολουθεῖ στὴν ἐπόμενη συλλαβὴ ἄλλο ἐπίσης ἡμίφωνο, κατὰ τὸ σχῆμα ρόιδι-ρόδια, ροδιά, χάιδι, χάδια, φλούιδι-φλούδια κ.λ.² Αὐτὴ ἀκριβῶς ἢ ὑπαρξῆ ἡμιφώνου πρὶν ἀπὸ τὴν κατάληξη -δι δημιούργησε τὴν ἐντύπωση στὴ συνείδηση τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν τῶν περιοχῶν ὅτι πάντοτε πρὶν ἀπὸ τὴν τελευταία συλλαβὴ δι ἀναπτύσσεται τὸ ἡμίφωνο ι ποὺ μὲ τὸ προηγούμενο φωνῆεν ἢ καταχρηστικὴ δίφθογγο σχηματίζει μιὰ ἄλλη κυρία δίφθογγο αι, ει, οι, ουι, ιαι, κ.λ.

Σύμφωνα λοιπὸν μ' αὐτὸ τὸ πρότυπο ὁ πληθυντικὸς ἀγγοριᾶδεις, ἀγκουδιάδεις, κουμματιάδεις κ.λ. τῶν ἀντίστοιχων ὀνομάτων ἀγγοριᾶς, ἀγκουδιάς, κουμματιάς κ.λ. ἔγινε ἀγγοριᾶδεις, ἀγκουδιάδεις, κουμματιάδεις κ.λ., Μετὰ ἀπ' αὐτὸ, ἐπειδὴ νόμισαν ὅτι τὸ ἡμίφωνο στὸν πληθυντικὸ αὐτῶν τῶν ὀνομάτων ἦταν μέσα στὸ θέμα τους, κι ἀκόμα ἐπειδὴ ὑπῆρχε στὴ συνείδησή τους τὸ πρότυπο ὄλων τῶν ἀνισοσύλλαβων ἀρσενικῶν σὲ -ης, -ής -ιάς, -άς, -ούς, καὶ -ές, ποὺ παρουσιάζουν σταθερὰ τὴν ἀντιστοιχία τῶν καταλήξεων -ς γιὰ τὸν ἐνικὸ καὶ -δεις> -δεις γιὰ τὸν πληθυντικὸ, σχημάτισαν ἀναλογικὰ καὶ τὸν ἐνικὸ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν, προσθέτοντας τὸ καταληκτικὸ ς στὸ ὑποτιθέμενο θέμα τους.

Ὅπως δηλ. ἔλεγαν ζευγίτης> ζιβγίτ'ς — ζευγίτη-δεις> ζιβγιάδεις, χαλαζοσσιάδεις, Ἀνάων'δεις, γανωτῆς> γανωτῆς — γανωτῆ-δεις> γανωτῆ-δεις, βασιλιάς> βασ'λιάς — βασιλιά-δεις> βασ'λιά-δεις, σαμαράς — σαμαρά-δεις> σαμαράδεις, παππούς — παππούδες> παππού-δεις, τενεκῆς> τινικῆς — τενεκέ-δεις> τινικέδεις κ.λ.³, με τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἀπὸ τὸν πληθυντικὸ τῶν ὀνομάτων ἀγγοριᾶδεις, ἀγκουδιάδεις κ.λ. σχημάτισαν τὸν ἐνικὸ ἀγγοριᾶς, ἀγκουδιάς κ.λ. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο νομίζουμε ὅτι ἐξηγεῖται καὶ ὁ τύπος βασιλέηδες τῆς Αἴ-

1. Βλ. Μ. Φιλήντα, Γραμματικὴ τῆς ρωμαϊκῆς γλώσσας, Ἀθήνα 1907, 112-114. Τοῦ ἴδιου, Γλωσσολογία καὶ Γλωσσολογία Ἑλληνική, Β', 17-18.

2. Βλ. Γ. Χατζιδάκι, Ἀνομοίωσις ἐν τῇ νέᾳ ἑλληνικῇ, «Ἐπετηρὴ Παν/μίου Ἀθηνῶν», Η' (Ἀθήνα 1911-1912) 43.

3. Βλ. Μπουντώννα, ὁ.π., 42.

γιναις ἀπὸ τὸν ἐνικό βασιλέας ἢ καὶ βασιλέες, πού διαφορετικά μένει ἀνεξήγητος καὶ προβληματικός.

Ἡ εὐλογία ἐρώτηση πού προκύπτει ἀπὸ τὴν ἐρμηνεία τῶν ὀνομάτων αὐτῶν εἶναι ἡ ἐξῆς: Γιατί τὸ ἡμίφωνο μ ἀναπτύχθηκε μόνο στὸν πληθυντικό αὐτῶν τῶν περιορισμένων σχετικὰ ὀνομάτων σὲ *-ιάς* κι ὄχι καὶ στὰ ἄλλα ἀνισοσύλλαβα ὀνόματα πού στὸν πληθυντικό τους ἔχουν τὸ ἴδιο περιβάλλον, ὅπως *βασιλιά-δες, πεταλωτῆ-δες, παπποῦ-δες* κ.λ.;

Ἡ ἀπάντηση νομίζουμε ὅτι πρέπει ν' ἀναζητηθεῖ στὴ χρήση, ἀλλὰ καὶ στὴ συχνότητα τῶν ἐπιθέτων σὲ *-ιάς*. Βλέπουμε πράγματι ὅτι τὰ ἐπιθέτα αὐτά, μὲ ἐξαίρεση τὴν περιοχή τοῦ Πόντου ὅπου συνηθίζονται οἱ ἀσυνίζητοι τύποι σὲ *-έας*¹, καθὼς καὶ μιὰ σειρά ἀπὸ περιεκτικὰ τοπωνύμια² καὶ ἄλλα ὀνόματα σὲ *-ιάς*, ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδας μὲ ἐπιθετικὴ σημασία, ὅπως *χουνιάς, χαλαζιάς, ἀνφορσιᾶς*³ κ.λ., δὲν εἶναι πολὺ συνηθισμένα οὔτε στὴ νεοελληνικὴ κοινὴ⁴ ἀλλ' οὔτε καὶ στὰ ἰδιώματα⁵, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ἰδιωματικὸ ὄλικὸ διάφορον συλλογέων κι ἀπὸ τὴν περιορισμένη χρήση τους στὴν κοινὴ. Αὐτὸ ἴσως ὀφείλεται στὸ ὅτι τὰ ἐπιθέτα αὐτά, ἐπειδὴ συνέπεσαν σημασιολογικὰ μὲ ἄλλες κατηγορίες πολυπληθέστερων ἴσως ἐπιθέτων,

1. Βλ. Χ α τ ζ ι δ ᾱ κ ι, ΜΝΕ, Β', 272-275, καὶ τοῦ Ἰ δ ι ο υ, Ἑτυμολογικὰ καὶ τεχνολογικὰ, «Ἀθῆνῶν ΚΟ' (Ἀθῆναι 1917), Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον, 14, ὅπου παραθέτει τὰ ὀνόματα *σκαφεάς, γραφεάς, γαμεάς, χτενεάς* κ.λ. Βλ. ἐπίσης Δ. Η. Οἰκονομίδου, Γραμματικὴ τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου τοῦ Πόντου, Ἀθῆναι 1958, 213 καὶ 396. Ἐπίσης Α. Α. Παπαδοπούλου, Ἱστορικὴ Γραμματικὴ τῆς Ποντικῆς διαλέκτου, Ἀθῆναι 1955, 51-52. Ἐπίσης Φιλήντα, Γραμματικὴ, 421, μὲ ὀρισμένους ἀσυναίρετους τύπους ἀπὸ τὴν καθαρεύουσα, ὅπως *δεκανεάς, σκαπανεάς* κ.λ.

2. Βλ. Ε. Κίγκα, Μορφολογία τῶν νεοελληνικῶν περιεκτικῶν τοπωνυμίων (διδακτορικὴ διατριβή), Ἰωάννινα 1982, 104 κ.έ., ὅπου ἡ συγγραφεὶς παραθέτει τοπωνύμια περιεκτικὰ, ὅπως *περιστεριάς, ἀρκουδιάς, ἀσπροηλιάς, Κορηβουλιάς, Μαμαριάς, Πλακιάς* κ.λ. Ἐπίσης Παπαδοπούλου, Γραμματικὴ, 110, ὅπου παραθέτει μερικὰ περιεκτικὰ τοπωνύμια, ὅπως *δινδριάς, βατιᾶς, πιφριάς* κ.λ.

3. Παπαδοπούλου, Γραμματικὴ, 110.

4. Βλ. Γ. Κουρμούλη, Ἀντίστροφον λεξικὸν τῆς νέας ἑλληνικῆς, Ἀθῆναι 1967, ὅπου στὴν κατάληξη *-ιάς* εἶναι καταχωρημένα μόνο τὰ ὀνόματα *χαλκιάς, σκαφτιάς, βαφιάς* καὶ *γρφαριάς* τῆς κοινῆς. Ἐδῶ μπορούμε νὰ προσθέσουμε ἀκόμα καὶ τὸ *αυτιάς*, τῆς κοινῆς ἐπίσης.

5. Βλ. Τ ᾱ σ ι ο υ, Γλωσσάριο τοῦ Πολυγύρου, ὀ.π., τὰ *ἀγγουριάς, μυθιάς, κατορηλιάς, πουρηλιάς* καὶ *τσικιάς* στὰ ἀντίστοιχα λήμματα. Ἐπίσης στοῦ Κ α λ ν δ ῆ ρ η, ὀ.π., 327, τὰ *μουτιᾶς* καὶ *φουσκουνδιτριᾶς*, στοῦ Χ α τ ζ ι δ ᾱ κ ι, ΜΝΕ, Β', 274, τὸ *ἀγγουρεάς* ἀπὸ τὴ Μακεδονία· στοῦ Μπόγκα, ὀ.π., τὰ *βαρβατιᾶς, γαμβριάς, τσακνιάς, τσατσαλιᾶς* καὶ *καταζιάς*, καὶ στοῦ Ἰ δ ι ο υ, Β', τὰ *ἀλειφιᾶς* (104), *ξεριάς* (50), *σταχτιάς* (183), *τσικνιάς* (191), *χαλκιάς* (197), ὅλα στὰ ἀντίστοιχα λήμματα. Ἐπίσης στοῦ Ν. Ἀ ν δ ρ ι ῶ τ η, Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς Ἰμβρου, «Ἀθῆνῶν ΜΒ' (Ἀθῆναι 1930) 180, τὰ *χανιάς* καὶ *κλανιάς*.

ὅπως μὲ τὰ ἐπίθετα σὲ *-ιάρης* (καὶ *-ιάρας* γιὰ ὀρισμένα ἰδιώματα), π.χ. *κλανιάρης*, *χτικιάρης*, *σαλιάρης* κ.λ., σὲ *-ας* μὲ ἐπιτακτικὴ σημασία, ὅπως *κολοκούθας*, *ἀγγούρας* κ.λ.¹, σὲ *-άς*, ὅπως *φωνακιάς*, *γλωσσάς* κ.λ., ἀδυνατίσαν σημασιολογικὰ καὶ ἀπορροφήθηκαν ἀπὸ τὰ προηγούμενα μὲ λίγες ἐξαιρέσεις ἐπιβίωσης, κυρίως στὰ ἰδιώματα. Τὸ γεγονός ἐξάλλου ὅτι οὔτε οἱ γραμματικὲς τῆς κοινῆς τὰ ἀναφέρουν², ἀλλὰ οὔτε καὶ ὁ Α. Παπαδόπουλος τὰ συμπεριέλαβε στὴ Γραμματικὴ του γιὰ τὰ βόρεια ἰδιώματα, ἐνισχύει τὴν ἄποψη τῆς περιορισμένης χρήσης τους στὴν κοινὴ καὶ στὰ ἰδιώματα.

¹Εταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν

ΕΥΑΝΘΙΑ ΔΟΥΓΑ - ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

1. Ἀπὸ προσωπικὴ μας ἐμπειρία παραθέτουμε μερικὰ ἐπιτακτικὰ αὐτῆς τῆς κατηγορίας ἀπὸ τὸ Βελβεντό, ὅπου ἔχουν ἄρκετὰ μεγάλη ἐπίδοση: *κιφάλας*, *κουλουκούθας*, *π'νάκας*, *βακράτσας*, *κατούρας*, *χλιβόνας*, *χλιπάτας*, *παραστέκας*, *πατούνας*, *κουρίτσας* κ.λ.

2. Βλ. Μ. Τριανταφυλλίδη, Νεοελληνικὴ Γραμματικὴ (τῆς Δημοτικῆς), Ἀθήνα 1941, 119.

SUMMARY

Evanthia Douga-Papadopoulou, One Peculiar Category of Adjectives from Regions of Macedonia.

The author deals with a peculiar category of dialect macedonian adjectives wich end in *-ιάις*, for example: *ἀνγουριάις*, *κουμματιάις* e.t.c., and makes an effort to define their origin.